

»A TERMÉSZET« előfizetési ára
a »HALÁSZAT« melléklapjával együtt
egy évre 6 korona.
A »Halászat« külön, egy évre 3 korona.

Állattani, vadászati és halászati folyóirat.

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Szerkesztik:

DR. LENDL ADOLF
és
csikszentsimoni és ernyesi
LAKATOS KÁROLY.

Budapest, II., Donáti-utca 7.

A vad és félkultúr ember orvosi tudománya.

Irta: Dr. Platz Bonifác.

(Vége.)

Általában azt hitték az egyiptomi orvosok, hogy a legelső szempillantásra képesek meglátni a beteg baját. Mindazonáltal némelyek tudták, hogy a beteg gondos megfigyelése képezi a gyógyításnak egyedüli helyes útját, a miért is irataikban diagnózisokat rendelnek el. Persze ezek is az egyiptomi orvosi tudomány színvonalán állnak. »Ha szorulásban szenvedő embernél, így szól az Ebers-papirusz, forró szívet és puffadt testet látsz, akkor az olyan kelevény, mely forró ételek evésétől származik. Alkalmazd ez esetben olyan szert, mely a hőséget csillapítja s a beleket megnyitja. Adj édes sört, melyet száras nekaut-gyümölcsre (ismeretlen gyümölcs) kell önteni. Ezt négyszer kell bevenni. Ha azt látod, hogy ezen embertől fekete kavicsához hasonló megy el, mondd: a gyuladás távozik. Ha babhoz hasonló megy el tőle, mondd, hogy az távozott el, a mi a gyomrában volt.«

A következő diagnózis is az Ebers-papiruszból való:

»Ha azt látod, hogy valakinek tagjai vérsűrűsödésben szenvednek, akkor azokat az állatbórhöz hasonlóan fogod találni. Bőre vastagnak tetszik ujjad alatt; tagjai, ha már önmaguktól nem túlságosan vastagok, megdagadnak a bőrben levő betegség miatt. Ekkor mondd: ez a vérnek sűrűsödése.«

Az orvosszerek különfélék. Némelyek szempillantás alatt, mások ellenben lassan hatnak. Némely szer csak az év bizonyos részében alkalmazható. Vannak általános

csodaszerek, melyek, miként a sajátos egyiptomi beszéd-mód előadja: »az isten hideglázát, a hímnemű s a nőnemű halált, a hímnemű s nőnemű fájdalmat az embernek minden tagjából kiűzik úgy, hogy egy szempillantás alatt meggyógyul.« E csodaszereket azonban nem az emberek találták föl, hanem az istenek; s pedig Ammon Rá főisten részére, a kit, mielőtt égi nyugalmába visszavonult volna, mindenféle betegség gyötört.

A legtöbb orvosság növényi eredetű. Ezek mellett azonban olyan állati eredetű orvosszerek is alkalmaztak, melyek a szó szoros értelmében undort keltők. Gyikvér, rothadt hús, avas zsír, disznótülek izzadmánya, emberek s állatok bélsara, vizelet s több hasonló undorító dolog.

Az orvosi rendelvevények külső kiállítása elég rendezés és világos. Címül mindig a recept céljának megjelölése szolgál. A következő orvosi rendelés az Ebers-papiruszból való:

Szer, mely a vért a sebből kiszívja.

Viasz 1 rész.

Zsír 1 rész.

Datolyabor 1 rész.

Méz 1 rész.

Megfőzött rozs 1 rész.

Végül a készítésre s használatra vonatkozó rövid utasítások következnek ilyformán: főzd, keverd, négy-szer alkalmazd borogatásul.

Az Ebers-papirusz több hashajtó szert is közöl:
»Keverd bort, mézet, nilusi akácot. Szürd le, idd meg egyszerre.«

»Zúzz össze friss datolyát és sót, keverj hozzá ugorkalevet és tört babot. Főzd meg, készíts belőle pirulákat, add be a betegnek s utána itass vele édes sört.«

Az orvosi rendelvényekből, miként azokat a papiruszok számmunkra megőrizték, azt is megtudjuk, mely betegségek voltak a leggyakoribbak a Nilus-völgy lakóinál. Az Ebers-papirusz a különböző gyomorbetegségekre, vizeletrekedésre, a gilisztákra, a fül- s fogbántalmakra közöl rendelvényeket. Legtöbb recept azonban a szembetegségekre szól, mely baj már azon ősi időkben is nagyon el volt terjedve Egyiptomban.

A berlini papirusz körülbelül ugyanezen betegségeket említi; a londoni, mai csonka állapotában, csak az égési sebekkel foglalkozik.

Az ó-egyiptomi drogériában tekintélyes hely jutott a kendőző és illatszereknek. A hölgyek már a legrégebb időkben, a nagy piramisokat építő fárások korában, tehát vagy hat ezer évvel ezelőtt fekete festéket alkalmaztak a szemvonal meghosszabítására s azonfelül szemöldökeiket, szempilláikat is feketére, néha sötét-zöldre festették. A parókaviselés már a legrégebb időkben udvari divat volt. Hajukat a hölgyek hennával vereses-szőkére festették s tenyerüket narancsvörösre. A körmök barna színben ékeskedtek, a fogakat megaranyozták. A hajfürtöket »abra« nevű illatos kenőccsel kenték, melynek összetétele ismeretlen; fürdőikbe illatos «szagán»-olajat öntöttek, mely szintén ismeretlen eredetű. Illatszereket nemcsak a mindennapi életben használtak, hanem az isteni tiszteletnél is. Legnevezetesebb illatszere a »Kifi« volt. Ez az őskorú recept szerint kálmus, citromfű (andropogon), masztiksz, kasszia, czimet, menta, jalapa, fenyő-bogyó, ákácvirág, henna, cziperusz, terpetinfaág, méz, szőlő- és oasis-bor keverékéből készült. Illatában egyaránt gyönyörködtek az istenek s az emberek. Ámbár Victor Loret, ki a kifi Párisban megcsináltatta, épenséggel nem találta kellemes illatúnak.

Ó-egyiptomi piperezerek.

Még egy félkultúrnépnek orvosi ismereteit akarom röviden érinteni: Perunak ókori lakóit, kik az Inkák uralma alatt állottak. Csodálatos keltenek bennünk e népnek nagy alkotásai, romban heverő nagyszerű városai, vízvezetékei, fejedelmeinek a spanyolok által megbámult fényes udvara; azonban orvosi tudományuk csekély, nagyon csekély volt. A köznépnél javas asszonyok végezték az orvosi tiszteletet; a magasabb rangúaknál úgynevezett fűismerő férfiak, kik jártasak voltak a gyógyítófüvek erejének ismeretében. Mindkettőjüknek azonban csak azon esetben volt szabad gyógyítani, ha öregség vagy testi törődöttség őket egyéb munkára képtelenné tette. Az orvosi tudományt izzasztás, hashajtó s hánytató szerek és érvégés

úgynevezett fűismerő férfiak, kik jártasak voltak a gyógyítófüvek erejének ismeretében. Mindkettőjüknek azonban csak azon esetben volt szabad gyógyítani, ha öregség vagy testi törődöttség őket egyéb munkára képtelenné tette. Az orvosi tudományt izzasztás, hashajtó s hánytató szerek és érvégés

úgynevezett fűismerő férfiak, kik jártasak voltak a gyógyítófüvek erejének ismeretében. Mindkettőjüknek azonban csak azon esetben volt szabad gyógyítani, ha öregség vagy testi törődöttség őket egyéb munkára képtelenné tette. Az orvosi tudományt izzasztás, hashajtó s hánytató szerek és érvégés

A csiga.

— „A TERMÉSZET“ eredeti tárczája. —

szántóföld mesgyéje szakasztott olyan, mint valami lilaszínű patak. Annak látom, kivált ha fent állok a domb tetejében. Pedig nem víz az, hanem csupa virág. Sűrű orgonasövény húzódik végig a domb alatt, kanyargósan, akárcsak a patak ágya, átöleli a búzaföldet, azután szétágazik és jobbra is, balra is belevész a szemhatárba. Tavasz derekán ennek az eleven sövénynek halaványzöld teteje elkezdi sötétedni, majd pirosolni s a piros szín rá nemsokára sápadozni, valamelyik áprilisi nap után pedig egyszer csak szép lilaszínűvé lesz.

Nyílik az orgonafa virága . . .

Ilyenkor rémlik olyanannak a szántóföld mesgyéje, mint valami patak, a melynek ragyogó lilaszínű a vize. A pajkos tavaszi szellő megrázza olykor az ingó virágfürtöket és széles fodrokba szedegeti őket. Ekkor a patak lilaszínű vize hullámot is ver és együtt rengedez ringadoz a búzaföld zöldelő habjaival.

Ennek az orgonasövénynek lejtős, nyirkos alján, mohos, fekete földön, széltiben terpeszkedő fecskéfű hús árnyékában csendesen, nyugodtan édegél — a csiga.

Mikor a nap sugarai leszállnak az orgonabokor virágos koronájáról, aranyos fényük meg átszűrődik a leveles galyak sűrű fonadékain és szétárad a szakadékos út mélyében, a csigahajlék úgy tűnik föl, mint valami zöldkristályból való fejedelmi kastély. A fecskéfű levelein, megannyi tüvegábla, zöld sugarak szívárognak át és zöld selyembe öltöztetik a csiga házát, nyúlékony, cserepes hátát, fejét, szarvacskáját. Mint valami középkori ifjú, a ki nehéz páncéljában, búsan lépeget a vár falán és a szomszéd várúr szép, nyulánk testű hajadon leánya után sóvárog, úgy rémlik nekem most a csiga, a mint ott mászkál kastélyának zöld boltívei alatt s bizonyosan hajnali harmatról, nyári langy esőről, zöld füvek gyöngye leveléről álmodozik.

Az ő vágyai nem igen terjednek messzebbre. Harmatos fű, nedves, langyos levegő — ez az egész. Nem is óhajt ő más egyebet. Hiszen az igényei sem valami nagyok. Ezt pedig annak köszönheti, hogy az anyatermészet nagyon is mostoha volt irányában. A csiga siket, néma és vak. Van ugyan szeme, a hosszabb szarvacskapár végén, de ez olyan tökéletlen, hogy aligha lát vele valamit. Hiszen csaknem mindig sötétben botorkál. Kerüli az Isten napvilágát s ha csak szeret teheti, oda búvik, a hol nem igen szorol a szemére. Földi üregekben, falak, sziklák repedésében, korhadó fák kérge, kövek, göröngyök alatt érzi magát legjobban. A sarjadzó fűvet, a nyíló virágot, a fakadó bimbót csupán az illatukról ismeri. Ez is hirdeti neki

szoptatóúl. A főfájás ellen tubákolnak; a szembajokra egy »mateklju« nevű ismeretlen növénynek nedvét, sebekre s kelvényekre a balzsamfának balzsamát alkalmazták. Az érvágást a fájó testrészen, vagy az orrtövön, a két szemöldök között végezték.

Figyelmet érdemel egy kirurgikus műtétük, melylyel a gyermekek koponyáit alakították. Hogy e gyakorlat mily kiterjedt volt, kitetszik abból, hogy a párizsi muzeumnak ötszáz ó-perui koponyája között alig van hatvan, mely ne volna mesterségesen alakítva. Az átalakításnak három módja ismeretes. Az első: a koponyának elülről hátrafelé való lapítása, miáltal a fej négyszögletes alakot nyert s a homlok túlságosan elszélesült. A második: a koponyára köröskörül gyakorolt nyomás, miáltal a fej hosszúkás csilinder formájúvá vált. A harmadik módszer-nél a koponyát úgy nyomták elülről hátrafelé, hogy nyújtott ékalakot nyert. Az első az uralkodó Inka-családnak volt udvari divatja; a másodikat a Titikaka-tó vidékén, a harmadikat a mai Bolíviában gyakorolták.

A koponyaalakításhoz hasonló eljárásnak számos példáját találjuk az etnográfában. A régi perzsáknál mesterségesen idomították a fejedelmi csemeték orrát, hogy minél merészebb sasorr formával bírjon; a hottentott anya ezzel ellenkezőleg gyermekének orrát a lehető legjobban ellapítja. Az igazi török koponya tatár formájú, széles és gömbölyű; míg Görögországnak és Kisázsianak népei tojásdad, hosszúkás koponyával bírnak. Ez okból Konstantinápolyban szokássá vált a gyermekek fejét gömbölyűvé alakítani, hogy a hódító fajtához váljanak hasonlókká. Francia orvosok nem épen régen azzal lepték meg a világot, hogy Normandiában a dajkák a kicsikék koponyáját kötés és szűk sipkának alkalmazása által czukorsüvegformára, Bretagneban ellenkezőleg gömbölyűre idomítják. S e szokás Franciaországban még ma is megvan. Ugyanily divatos szokásból magyarázható meg a koponyaalakítás Ó-Peruban.

III.

S ezzel térjünk ismét vissza a vademberhez; még pedig

a jelenkor vademberéhez, a kit jobban ismerünk, mint az őskori barlangi embert. A vadembernek életét a vallásos elem befolyásolja legjobban. Élete legtöbbször küzködés és nélkülözés. A gyümölcsöt, a gyökeret, mely neki eledelül szolgál; a vadat, melyet zsákmányul ejt, csak a véletlen szolgáltatja. Sokszor éhezni kénytelen. Üldözi őt

Északamerikai orvoságos ember.

a tavaszt, mert a madár énekéből, a bogarak zsongó hangjából nehezen hall valamit.

És ezért ő mégis megvan valahogyan. Talán még boldog is. Legalább arra vall a természete. Nyugodt, higgadt, komoly, ha tesz valamit; lassú, kimért, ha jár. Nem indulatoskodik, mert az állati természet szenvedelmét nem ismeri. Nem is kötekedik, se nem veszekszik, mert nincs, a ki ingerelné, bántalmazná. Irigység, gyűlölet, gonosz fondorkodás, ismeretlen fogalmak a csigák társadalmában. És nincs is csiga, a ki másnak a bajával törődne. Azért kerülik is egymást. Ki ki magának él s életét valóságos remeteségben tölti.

Esze is van, ha kell. Hogyha vízbe esik, addig-addig erőlködik, a míg valami fűszálba, falevélbe bele nem csimpaszkodik, csak hogy az életét megmenthesse. Nem igen szeret kóborogni, de ha valami falánk hernyósereg elpusztította szűk hazájának minden fűvét, falevélét, nagy nehezen felczihelődik és odább áll egy házzal. Lassan elcsoszog oda, a hol ismét valami harapni valót talál. De nem is csoda, hogyha nem szívesen jár-ke. Mindenüvé magával kell cipelnie a házát. A mi pedig nem tréfa dolog. Mi is átszenvedtük valamikor ennek a nehéz állapotnak néminemű terhét. A mikor ugyanis kóbor életet éltünk. Ha nem akadt már legelni valója a marháinknak, hát összeszedtük sátorfánkat és szépen útra kerekedtünk. Oda mentünk, a hol kövérebb, frissebb volt a fű, a hol dúsabb legelő

kínálkozott barmainknak. — Néha bizony a csiga édes örömet levetné hátáról a házát. De hát nem teheti. Oda nőtt a testéhez. Azzal is jön a világra. Hanem azért legtöbbször nagy hasznát is veszi neki.

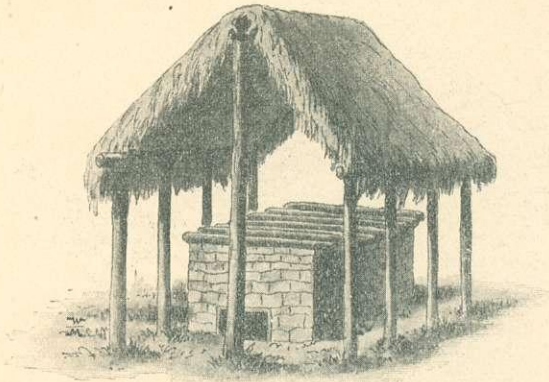
Ha rekkenő a hőség, a csiga nagyon rosszul érzi magát. Ilyenkor egész nap nyavalyog. Csak este javul valamicskét az állapota. Nem tud megélni nedvesség híján. Ekkor azután jó mélyre visszavonul a házába. Előbb azonban elmegy hűsölni. Ha szerét teheti, nyirkos avar közé, árnyékos, nedves helyekre, kövek, fák, mohos föld alá búvik és ott marad, valamíg esőre nem válik az idő. Ha nagy és tartós a szárazság, kijárogat néha rejtékhelyéből. De csak harmatos hajnalban, esti szürkületkor, a mikor valamivel frissebb és nedvesebb a levegő.

Télen, kemény hidegben is a házának veszi legnagyobb hasznát. Fedőt épít a héja nyílására és benne aluszsa át a telet, odvakba, földi üregekbe, avar alá rejtőzve. Néha kettőt, hármát, sőt négyet is épít, a szerint, a mint keményebb vagy enyhébb a téli időjárás. Ugy tesz, mint az ember, a ki nagy hidegben dunnával takarózik, ha nem nyújt neki elég meleget a paplan.

Süvíthet a szél, csikoroghat a hó odakünn, nem igen törődik ő vele, olyan pompásan érzi magát téli otthonában. Azért is tölti benne felerészét az esztendőnek. Hat hónapig alszik és ilyenkor nem is gondol az evésre.

a nyomor, az időjárás, az eső, a hideg szél. Titkos, természetfeletti ellenségeket sejt, lát mindenütt, kik vesztére törnek. De a vad ember ezek ellen védekezik. Varázslatokat alkalmaz, hogy fölük megmeneküljön. Nyilvánvaló, hogy minden varázslatnak a hatalmas, a jó lénynek gondolata, avagy talán csak sejtelve képezi alapját; mert a rosszat, a bajt okozó titkos ellenségek ellen csak a jó és hatalmasabb lény nyújthat segédelmet.

Ezek az általános szempontok a vadembernek orvosi praksisára is illenek. Ime erős és egészséges; hatalmasan úzi egész nap a vadat, vagy harcol ellenséges törzsekkel; s azután egyszerre betegséget lepi meg. Mi egyéb lehet

Indián gőzfűrdőháza.

ennek az okozója, mint valami rossz szellem. A brazíliai indiánusok, a pápuák Uj-Guineában, a Szundák lakói, a konjágok, kolusok Alaszkában és Brit-Kolumbiában, a csippeváj-indiánusok Északamerikában, az ausztráliaiak meg vannak győződve, hogy minden betegségnek szerzője valami gonosz szellem, ki az illető egyénnek testét megszállja.

A megholtak lelkei is lehetnek szerzői bajoknak s betegségeknek. Azért nagyon sok vad nép halottjainak házát lerontja, annak vidékét elpusztítja; nehogy a vissza-

térő lélek lakására ismerjen s az ott lakókra veszedelmet hozzon. E hiedelem az egész maláji sziget-tengeren el van terjedve. A dakota-indiánusok Északamerikában azt hiszik, hogy a megholtak lelkei a levegőben ide-oda kóborolnak, hogy testre tegyenek szert. Ha ez sikerül, akkor az, akibe belebujtak, beteggé lesz. Uj-Guinea nyugati partjainak pápuái szerint az új özvegy asszonynak soká nem szabad kijárni. Mert ha ura lelke őt meglátja, az a férfi, a kivel az úton találkozik, megbetegszik.

Sokszor varázslat, helyesebben szólva *rontás* a betegség szerzője. El van terjedve e hiedelem a Szundaszigeteken, Dél- és Nyugatafrikában, Ausztráliában, az Uj-Hebridákon, Ceylonban, de sőt Marokkóban is. A narrinjerik Ausztráliában a betegséget, halált rontás eredményének tekintik. Az annamiták szerint elég valakinek kapufélfájába szöveget verni, hogy megbetegedjék. Az Uj-Hebridákon minden életmaradékot, csontot gondosan elégetnek; mert ha a csont másnak a kezébe kerül, beteggé teheti azt, ki a csontot eldobta.

Mivel tehát a betegségeket legnagyobb részben az emberen fölül álló szellemi lények okozzák, egészen természetes, ha a vadember ily ellenséges befolyások ellen oly egyéneknél keres oltalmat, kik természetfeletti erők birtokában lévén, képesek a szellemekkel összeköttetésbe lépni, reájuk hatni, őket megengesztelni, vagy rosszat célzó törekvéseikben őket meggátolni. Az egész földkereksége tele van ilyen nagyerejű emberekkel. Éjszak-ázsiaiában *sámán*, Afrikában *ganga, oganga*, Amerikában *orvosságos ember*, Borneóban *manang* néven ismerik őket; Ausztráliában egyszerűen *varázslók*. Mindezek roppant tekintélyben álló férfiak; tisztelet és félelem környezi őket s irántuk a nép rendszerint föltétlen bizalommal viseltetik. Néhol zárt testületet képeznek, mint a gangák Angólában, a »mide« nevű szövetséget Éjszakamerikában. E csodaembereknek már külső megjelenése is feltűnő. Lakásukat az Oregon vidéken rókabőr, Borneóban kigyófejek, a becsuánáknál Délafrikában a foltos hiéna bőre jelzi. Ruházatuk bizarr és feltűnő. Arcukat rikító színekkel festik be, fejükre tollsisakot tesznek, különtéle állat-

Ez kellene a szegény embernek!

Azt hinné az ember, hogy vége van, ha nem érezné a szíve dobogását. Egy-egy perc alatt tizenkettőt dobban. Innen látszik, hogy az élet csak szunnyadoz benne, mert hiszen nyáron egy-egy percben harminczszor is megdobb a szíve.

Májusban, ha a gyögyvirág kibontogatja gyöngye viráglevelét s erdön, mezőn új erő buzog fel,

»az élet fölserken, megpezdül, megárad s a harmatos zöldből zeng a madarének.«

a csiga szíve is egyre hevesebben kezd dobogni, míg azután egyszer csak fölébred, széles lábát a fedőre tapasztja és megpuhasztja a szélét. Azután egyet lők rajta s a ház kapuja kitarul. A tavasz illatos levegője beáramlik a nyitott kapun, megpezdíti a csiga zsibbadt vérét és most lassacskán föleszmél és nagy gyönyörűséggel elkezdi nyújtózni. Azután nagy óvatosan kidugja tapogatóit, rá nemsokára a fejét s végre az egész testét. Most már azon iparkodik, hogy mozgásra szoktassa meggémberedett izmait.

Majd hozzálát az evéshez s nagy mohón dézsmálja a jó, zamatos, friss fűvet. Van is ok rá elég. Egész télen át koplalt s ugyancsak megfogyott az ereje. Néhány hétig hízlalja magát s a mikor jól megizmosodott, erőt vesz rajta a fajfentartás ösztöne.

A párosulandó két csiga útközben találkozik egymással.

A csiga hermafrodita: hím is, nő is. Tehát menyasszonyról, vagy völégényről itt nem igen lehet szó. Eszerint mondjuk, hogy a szerelmesebb csiga egyre szűkebbedő körben kerülgeti, szinte körülánczolja párját. Akárcsak a kakas a tyúkot. A mint közel jutottak egymáshoz, haslábuikkal egymás testéhez tapadnak. Mire ugyancsak a haslábuikkal hátsó végével a földhöz támaszkodva, hirtelen fölemelkednek. Ekkor szarvacskáikkal folyton ölelgetik, tapogatják egymást, majd egymás ajakát csókolgatják, majd pedig »nyilaikat« egymás testébe röpítik s csak ezután következik a voltaképen való párzás. A két csiga mind szorosabban egymáshoz tapad, mire az ivarszervek megkezdik működésüket. Ilyenkor mind a két csiga hímnek képzelet magát s kölcsönösen megtermékenyítik egymást. A minnek következtében mind a kettőből anya is lesz.

Hatvan vagy nyolczvan tojást rak le két nap alatt az anya. Előbb azonban gödröcskét ás a földbe s ha belerakta tojásait, nagy gondosan elföldeli. Ezt pedig olyan ügyesen cselekszi, hogy nem lehet többé észrevenni a gödör helyét. Így iparkodik megtéveszteni ellenségeit és megmenteni fölük az ivadékát. Huszonhat nap múlva kikelnek az apró csemeték, még pedig kicsi házuikkal a hátukon.

Pedig a nép azt hiszi, hogy a meztelen csigából lesz a héjas csiga s hogy ez, a mikor neki tetszik, megválhat a héjától. Ezt csak azért hiszi, mert tömördek az üres csigaház a

bőrökbe öltözködnek; arcukat Amerikában maszkával fődik be; ruhájukat madárfejekkel, tollakkal, csontokkal ékesítik. Rendszerint sajátos életszabályokat követnek. P. a Loangónál levő gangáknak csak a nap és éj bizonyos részében és csak bizonyos helyeken szabad vizet inniok. Sok állatnak s hálnak megevése tilos; ellenben szabad nekik nyers állatvért inniok. Az orvosi testületbe való belépést hosszú előkészület előzi meg. Délamerikában az Ipurina-indiánusoknál ez az előkészület három hónapig, a Loangó vidéki gangáknál öt évig is eltart, mely idő alatt a szellemek s az öreg mesterek oktatják a jelöltet az orvosi tudományban.

A dajákok Borneóban már a gyermekkorban megválogatják azokat, kiket az orvosi — manang — pályára szántak. A jelölt évek hosszú során át tanulja egy idősebb manangtól a gyógyító varázsmondásokat, mire azután ünneppélyesen fölavatják. Orvosok elé vezetik, kik homlokát olajjal kenik meg. Erre a jelölt az orvosságos zacskót, mely gyökereket, fakérget, kavicsot tartalmaz, lándzsanyélre fűzi s azzal a manangok éneke mellett sebesen körben jár, míg csak össze nem rogy. Ekkor hanyatt fektetik s a fölavitó manang egyik lábával a jelölt két sipcsontját, hasát, mellét s karjait érinti meg. Ezután a mozdulatlanul fekvőnek mellét, karjait megnyomkodják, karddal megvágják, hogy »a fiatal orvos gyengéd érzésűvé váljék«. Jelképileg átszúrják szívért, »hogy meglágyuljon«; szempilláit karddal fölnyitják s aranyport hintonak belé, »hogy jól lásson«; végül agyvelejét megmossák, hogy »tisza és józan legyen«. E célból a fölavitó látzólagosan szétzúzza a jelölt koponyáját, kiveszi lelkét, vízben megmossa s ismét visszateszi. A szertartás végezteül a jelölt új, hivatásszerű nevet kap.

A gyógyítás talizmánok alkalmazása, ráolvasás, de orvosszerek s orvosi műtétek által is történik. Az orvos azonban rendszerint nem önmagából bírja gyógyító erejét, hanem a varázsló, a sámán kölcsönzi azt neki. A miért is az orvos mindenféle hókusz-pókuszt, morgást, éneklést, ugrálást, tánczolást, ráolvasást alkalmaz, csergettyüt ráz, hogy a szer gyógyító erővel bírjon. Az orvos-

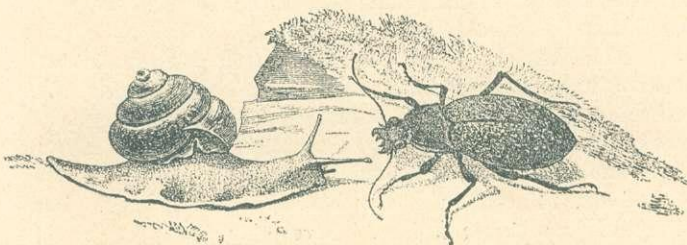
réten, az erdőn, a mezőn. Pedig annak a sok üres háznak rég elpusztult a gazdája. A csigának elég sok az ellensége.

Könnyen is érthető, hogy miért. Jó kövér falat, könnyen lecsúszik az állat torkán, nincs neki se szőre, se tüskéje, se csontja.

Az után meg a csiga is nehezen veszi észre az ellenségét. Nem látja, nem hallja, a mint feléje közeledik. Mikor nyugodtan mászkál s az orgonabokor alatt s fent a sok lilaszínű virág fölött, vidám muzikaszó mellett ezer meg ezer élő teremtés ünnepli a tavasz ébredését, rácsap a csigára a ragadozó madár, belevágja csőrét védtelen testébe és megöli.

Pedig ő nem ártott senkinek.

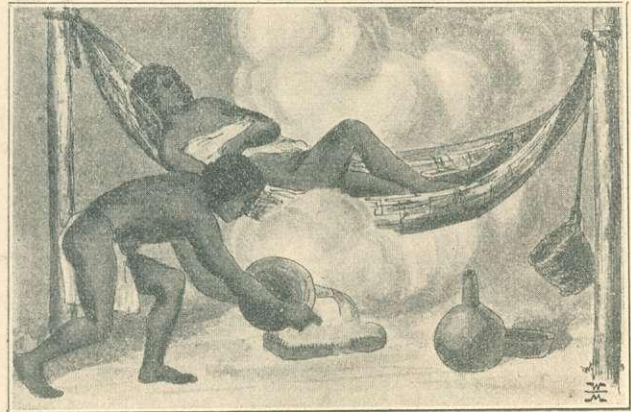
Gauss Viktor.

ságok a növény- s állatországból, néha az ásványországból kerülnek ki; s közöttük néha undorító emberi s állati váladékok is fordulnak elő. Ime néhány orvosság.

Az osztjások dugulás ellen halzsírt használnak, a vinnipeg-indiánusok Kanadában a fehér bodzának a kergét. Megjegyzendő azonban, hogy ez hashajtóul csak akkor szolgál, ha az orvosságos-ember fölülről lefelé kaparja le. Ha a lekaparás alulról fölfelé történik, akkor hánytató szer lesz belőle. A minkopik az Andamán-szigeteken szorulás ellen a méhek lárváit eszik meg. A dakota-indiánusok Északamerikában s a liberiai négerek még a klisztírhez is értenek, melyet saját e czélra készült fecskendővel végeznek. Az ausztráliai a hasmenést fakéregből készült pirulával gyógyítja. Hánytatóul a Déli sziget-tenger lakóinak a tengervíz szolgál; a dakoták e célból tollal csiklandozzák a nyeldekelt. A karibok a kígyófej zsírját használták ellenszerül a kígyómarás ellen. Sebekre, bőrkiütésekre éjszakon halzsírt, medvezsírt, délen kókuszolajat alkalmaznak. Éjszaki Kalifornia indiánusai melegített levelekkel borogatják a reumás testrészeket. Annamban a szamárhurut ellen tigriscsontot használnak. Szumatrán a gyermekek fülfolyását valami kaktusznak tejfehér nedvével gyógyítják. Ezt pálmaolajban megfőzik s a fülbe csepegtetik.

A köpölözés és érvágás el van terjedve mindenfelé; a vérnek a szájjal való kiszívása a bőrön át, a mi a köpölözést helyettesíti, különösen Ausztráliában, Amerikában és Délafrikában szokásos. A köpölözésnél Afrikában s Amerikában szívó eszközül az ökör- vagy bivaly-

Gőzfürdő készítése rukujen indiánoknál.

szarvnak hegyét használják. A zuluk a bőr alá való fecskendezésnek bizonyos nemét is alkalmazzák. T. i. a betegnek vérből néhány cseppet béka bőre alá fecskendeznek s azután a békát elássák s azt hiszik, hogy a betegséget ily módon a békára viszik át. Az indiánusok között Éjszaka- s Délamerikában egyaránt el van terjedve a gőzfürdő használata. Kőházikókat építenek, melyekben hason csúszva elfér egy-két ember. E házikóban tüzet raknak s ha már a kő átmelegedett, a tüzet leöntik vízzel s az így fejlődött gőzben a betegek vagy húsz perczet töltenek el. A brazilai rukujennek még egyszerűbben járnak el. Nagy köveket tüzesítenek meg s ezeket a függő ágyban fekvő beteg alá helyezik s leöntik vízzel.

Arról is van tudomásunk, hogy sok vadnép a csonttöréseket is tudja gyógyítani. Az éjszaki indiánusok, a tlinkitek, a hajdák s a braziliaiak az eltört csontot fasinak közé helyezik; ugyanígy cselekesznek a zuluk; az

Andamár-szigeti minkopik csupán levelekből készült kötések alkalmaznak. Ellenben a déli ausztrálieiak nemcsak sínekbe helyezik az eltörött tagot, hanem tapadós agyagból való borítékkal is ellátják, hogy a gyógyítás zavartalan lefolyását biztosítsák.

Mindabból, a mit a fönnebiekben előadtam, világosan az az igazság következik, hogy az ember minden időben s minden helyen betegének gyógykezelése által is egészen s valóban embernek bizonyul be. Sőt ha arra gondolunk, hogy a talizmánok, ráolvasások, rontások s egyéb százféle babonás cselekmények még a legmagasabb kultúrával bíró népek között is otthonosak; szinte érezzük, hogy a barlangi embertől s a jelenkor vademberétől sok dologban nem igen különbözünk.

Az állatok szerepe az időjárásban.

— Irta: *Tomasovszky Imre.* —

(Vége).

Előbb szerencsém volt említeni, hogy a *madarak vonulása s a légkör hőmérséklete* között bizonyos kapcsolat van. Ujabban tudósaink is foglalkoztak e kérdéssel. Így *Hegyfoky Kabos* jeles meteorológusunk »A füstí fecske vonulásának és a levegő egyidejű hőfokának elméleti megállapítása« című (l. *Aquila* 1895. évfolyamát!) közleményében be is bizonyítja e tétel igazságát a füstí fecskére. Ezen az alapon magyarázhatjuk meg magunknak azokat a népies mondásokat, melyek a tavasz és az ősz beállására vonatkoznak.

Igy a *kikelet* vidám és az *ősz* bánatos hangulatát legtöbbször a *gólya* érkezéséhez, vagy távoztához fűzi népünk, az alföldi ember; a mindig csak a domb- és hegyvidéken lakó, — a kinél e madár nem tanyázik, — a *fecskéhez*. Ez a két madár a *magyarnak legsajátosabb tavasz-hirdetője és a tél közelségét jelentője*. Ők hozzák meg, ők búcsúztatják el nyarunkat:

»Megenyhült a lég, vidul a határ
S te újra itt vagy, jó gólyamadár.«

mondja *Tompa* s viszont *Petőfi*:

»Jön az ősz, megy a gólya már,
Hideg neki ez a határ.«

vagy *Pósa Lajos*:

»Jön a tavasz,
Hazatér a
Fecske madár,
Zöld ruhát ölt
Künn a határ.«⁷⁾

Mint a megfigyelések bizonyítják, egyes *madaraknak és a halaknak a melegebb vidékeken való megjelenése is összefügg az időjárással*. Így pl. a heringnek és más halaknak korai megjelenésük — eltekintve az ivástól — szintén erre vall. Vagy ugyanezt bizonyítja az is, hogy mikor az északi sarki tengeren rendkívüli az időjárás, hazánk egyes folyóin is megjelennek egyes északsarki madarak. Az Amazon folyam vidékén vannak egyes halfajok, melyek, ha a vizek kiapadnak s a nagy szárazság áll be, mocsarakba vándorolnak, vagy a partokba furakodnak be. Az ott lakó nép, mihelyt a

halak vándorlását látja, mindjárt a szárazságra gondol s innen vette eredetét e halaknak időjárásjelző képessége. A tudomány pedig újabban azt derítette ki róluk, hogy táplálékuk elfogyván, kénytelenek oly helyeket felkeresni, ahol táplálékra bukkannak.

Az időjárás különféle változásai iránt talán legérzékenyebbek az *izeltlábúak* egyedei, melyek közül a *méhek, darazsak és hangyák* tűnnek fel leginkább. Ezeknek sok esetben hirtelen történő eltűnéséből következett a nép a beálló időre. Így a *méhek* a legkisebb felhő megjelenésekor is igyekeznek a kasba szállani; borult időben a *darazsak* is elrejtőznek s a *hangyák* is lakásaikba bújnak. Valószínű, hogy e tekintetben a megvilágítás, tehát a fény erőssége, a levegő hőmérsékének, páratartalmának és a légnyomásnak bizonyos foka játszik szerepet.

A *legyekről* elterjedt ama köztudomású tény, hogy az esős idő beállta előtt sokkal s inkább tolakodóbbak, mint máskor, onnan magyarázható meg, hogy ilyenkor a levegőben sok a vízpára, mikor is az emberi test nem képes átadni hirtelen a bőr párolgásának fölsőlegét, izzadni kezd s ez csalja a legyeket az emberi testre.

A *szúnyogokkal* is hasonlóképen vagyunk. Az említett körülmények behatása folytán jó létre a *sáskánál, szöcskéknél és a tücsköknél* előforduló különféle életnyilvánulás is.

A puhatestű állatok közül a *csigák* védekeznek szembeötlőleg az időjárással szemben. Télre a csigáknak egy része házuknak nyílását fedővel zárja el s mihelyt a tavasz éltető melege a földre hat, melyben elrejtőzve töltik a telet, a fedőt eltávolítják.

A *tevék* feltűnő viselkedését a sivatagokban jelentkező időjárással szemben az utazók írják le. Mondják, hogy az Észak-Amerikában gyakori *tornádókkal* szemben feltűnő magatartást tanúsítanak a benszülöttek állatai, nevezetesen a *lovak*, melyek, ha észreveszik a leginkább déltájban megjelenő sötét viharfelhőket, eszeveszetten száguldoznak a tanyákra.

Végre, mivel az állatok érző képességének nyilvánulásával szoros kapcsolatot képeznek, lássunk egy pár illusztris példát arra nézve is: *miképen viselkednek az állatok földrengések alkalmával? s mi az oka ebbeli viselkedésüknek?*

Sokszor tapasztaltuk, hogy földrengéskor az állatokat is csakúgy elfogja a félelem, mint az embereket; de legfeltűnőbb a dologban az, hogy az állatok már a földrengések *bekövetkezése előtt* is úgy viselkednek, hogy szükségképpen fel kell róluk tenni, hogy a vészt előre érzik.

Bisett Jokohomában 1887. januárius 17-én látta, hogy egyik lova a földrengés előtt 30 másodpercczel hirtelen felugrott s ide s tova futkosott.

Tapasztalták, hogy a *fácánok* a földrengés előtt néhány másodpercczel nagy zajt csaptak. Éjjeli rengésekkor a *békák* rögtön kurutyolása szokta jelezni a legközelebbi veszélyt. A japániak meg állítják, hogy a *vakondok* félelmében mélyebbre bujnak a földbe. *Hamilton* szerint a *kacsák* elhagyják a vizeket és földrengés közeledtével lármáznak.

Mondják, hogy a kalabriai híres földrengéskor a benszülöttek *lovaik* felnyerítéséből, a *szamarak* ordításából és a *kacsák* kiabálásából idejekorán megtudták a veszély közeledését. Ugyancsak Kalabriában történt, hogy az *angolnák*, melyek rendszeren a homokban rejtőzködnek, tömegesen a víz felszínére menekültek. Chilében 1822-ben és 1825-ben, közvetlen a földrengés előtt

⁷⁾ L. *Chernel István*: »Magyarország madarai« II. K. 279, és 5:9, 1,

óriási madárcsapatok repültek a tengerről a szárazföld felé, Talkahnánóban pedig az *utolsó* lökés előtt valamennyi kutya kiszaladt a városból.

Az állatok nyugtalansága a földrengések alatt könnyen érthető; annál különösebbnek látszik azonban a rengések előtt 10—30 másodpercczel tanusított magaviseletük.

A földrengéseket, mint a vizsgálatok kimutatták, kisebb ingások előzik meg; egy másodpercre átlag 6 ilyen lökés esik $\frac{1}{10}$ mm.-nyi kitéréssel. Ezeket mi nem vesszük észre. Feltehetnők, hogy az állatoknak e tekintetben finomabb az érzékük, de evvel sem fejtjük meg a dolgot, mert a madarak sokszor órákhoz sem érintik a földet; másrészt eme kisebb ingásokat mégis csak a házakban, főleg az emeleteken lakóknak kellene inkább megérezniök.

Legújabbban a vizsgálatok egész sora bebizonyította, hogy a földrengésekkel kapcsolatban tekintélyes elektromos kiegyenlítődések mennek végbe. Az elektromos kistülések sajátságos szagot támasztanak, a mi az ózon képződésétől van és ha másrészt tekintetbe vesszük, hogy földrengésekkor a földből különféle gázok is áramlanak ki, méltán felvehetjük, hogy az állatokat különben is *tökéletes szagló érzékük figyelmezteti a közeledő veszélyre s hogy a földrengések alkalmával keletkező idegen szag nyugtalanítja őket*⁸⁾.

Több példát is lehetne még, sőt kellene is elősorolnom, de e rövid közlemény keretében azért nem vehettem be azokat, mivel csakis a főbbek ismertetésére kellett szorítkoznom.

Ezekben igyekeztem az időjelző állatok egy részét felsorolni s lehetőleg ismertetni, hogy az állatok érzékszerveire miképen hat a levegő hőmérséke, illetőleg a hidegnek s a melegnek érzete, a levegő szárazsága és nedves volta, a különféle tünetmények előfordulásánál beálló félelem s miképen módosítja a különféle életnyilvánulásokat az illető állatok érzékszerveinek *tökéletesebb mivolta s értelmi foka*.

Nincs kétség tehát abban, hogy az említett állatoknál a levegő visszahatásának közvetlen okait ki ne tudnók mutatni az időjárás változóságával szemben s hogy az említett tényezők hatása folytán jó létre az állatok különféle viselkedése.

De bármennyire is bírnók kipuhatolni az indító okokat s tényezőket e tekintetben, *biztos alapot még sem nyerünk az állatok viselkedéséből az időjós-lást illetőleg*, mert a legcsekélyebb közbejött esetlegesség, vagy nem eléggé méltányolt és figyelt körülmény ebbeli feltevéseinket meghiusítja s másrészt meg azt sem szabad felednünk, hogy *sok állati jelnél eddig még nem is sikerült kimutatni a ható okokat*.

Oly feltevéseket pedig elfogadni, avagy követni, a melyek bázisa ismeretlen s a melyek csak a folyton ugyanazon alakban ismétlődő tényekre vannak alapítva, korunkban, — mikor mindennek alapokait kimutatni törekesznek, — a legnagyobb hiba volna.

Az állatoknak az időjárással szemben tanusított életnyilvánulásai a természet rejtélyes titkai közé tartoznak s talán — tudományos szempontból itélve — korántsem oly egyszerűek és értéknélküliek, mint azt egyesek

képzelik. E titoknak a megfejtése s magyarázata az embert illeti.

Kutassuk tehát a ható okokat szorgalmasan, mert ezek pozitív és határozott eredményei által leszünk képesek a sok esetben elterjedt babonát s balhítet megszüntetni

Ebbeli munkáinkat ne is végezzük akképen, hogy a nyert eredményeket időjós-lási czélokra használjuk fel, mert jelenleg, midőn az időjós-lást a tudományos alapon nyugvó „Meteorologia“ prognózisai nyújtják, eme törekvésünk *úgyis felesleges s kicsinyes volna*.

De vezessen ebbeli munkánkban az a tudat, hogy a természet ezernyi titkainak feltárása és népszerűbbé tétele csakis úgy érhető el, ha azok ható okait és tényezőit — erőnkhez mérten — mi is kutatjuk s a nyert eredményeinket másokkal is közöljük.

Serkentsen, buzdítson, vezéreljen végre minket az a jóleső gondolat is, hogy a természet titkainak kutatása lelkünket gyönyörrel tölti el; mert: „Nincsen nagyobb élvezet — mondja Göthe — a természet kutatásánál. Rejtélyei oly mélyek, hogy sohasem fogjuk őket megfejteni, de meg van engedve, hogy egyre jobb bepillantást szerezzünk a természetbe. S épen az, hogy megfejthetetlen számunkra, örökké fogja vonzani az embert, hogy újra és újra igyekezzenek megközelíteni és hogy új tapasztalatokat és felfedezéseket tegyen.“

AKÁCSVIRÁG.

Akácz bódító illatával
Telik meg most minden zugoly.
Langy esti lég, akácza-illat
Édes mámorban összetoly.

Virágzol pusztán, bérczetetőkön,
Bármilyen árva s elhagyott
S a nagyváros poros utczáin
Terjeszted édes illatod.

A nagyváros szegény fiának
Illat szavával hirdeted:
Lásd, nyujtott néked is virágot
Kövek között a kikelet.

Csak rólad tudja, hogy tavasz van,
A város sápadt gyermeke,
Hisz ide nem hat fény, se szellő,
Se pintymadárnak éneke.

Tavaszi álmod lopsz a szívbe,
Hol nincs öröm, nincs enyhe fény.
Te vagy a szegények virága,
Talán azért szeretlek én.

Feleki Sándor.

⁸⁾ L. T. Közöny 1890. évf. 39. és 40. 1

ORNISZKOLÓGIA.

Új ölyvfaj a magyar orniszbán.

(*Buteo Zimmermannae Ehmcke.*)

(Folytatása és vége.)

III.

Meg kell még emlékezmem a *Buteo Zimmermannae* és *Buteo desertorum* közt fennálló látszólagos hasonlósági viszonyról. Ez a hasonlóság abban áll, hogy a *B. desertorum* alsó részének domináló színe szintén a rozsdavörös, de csakis a majdnem egyöntetűen egyszínű rozsdavörös, elmosódott rajzolatokkal, — míg a *B. Zimmermannae*-nél e szín tekintetében hasonló egyöntetűséget nem találunk, ellenben helyenként (egyes testrészekre kiterjedőleg) árnyalatokkal: a világos és sötétebb intenzivitások fokozataival találkozunk, így a begyen, mellen, alsó testoldalakon, czombokon stb. ugyanazon alapszínnek más és más fázisai lépnek fel. Nagy eltérés van e két alak farkszíne és annak mustázata közt is; így míg a *B. Zimmermannae* farka határozott, élesen előtűnő mustrátatot tüntet fel, addig a *B. desertorum* nál ilyent nem találunk: farka **egyszínű, ritkán harántcsíkos**, akkor is inkább csak a csíkozás nyomai vannak meg.*) Ez a fő eltérés a két forma között.

Ami most már a Székudvaron lőtt hazai *B. Zimmermannae* példányunk külső képének közelebbi leírását illeti, azt a következőkben foglalom össze:

1. Ivarára nézve ♂ (hím) és pedig összehasonlítva *Ehmcke* típusrajzával (lásd lapunk mult számában), valamint a formakörét jellemző leírásokat is tekintetbe véve: minta-alaknak (typus) vehetjük.

2. Összbenyomás. Kültekintete egy kistestű (egész alakjában kicsi) s inkább nyulánk, finom, mint tömzsi, alul erősen színes Circus-szerű madár benyomását teszi inkább, mint a tömzsi ölyvét, mihez vékony, karcsú lábai és rövid, gyenge ujjai is hozzájárulnak.

3. Morfológiai sajátosságai: a) **csőre** igen horgas (horgasabb, mint más ölyveké), kampója szinte meredélyesen aláhajló s feltűnően hosszú s igen hegyes nyúlványban (horoghegyben) végződik. Különbözik pedig az egész csőr kised alakú, oldalt erősen összenyomott (lapított) s mindvégig meglehetősen széles gerinczű. Oldalról igen kevés duzzadtabb, mint aminő széles (hátas) a gerincze. Jellemzőnek látszik, hogy a felső csőr-káva a tompa »fog« előtt derékszögűleg hajlott (állítólag gyakran csak egyoldalúlag).

b) **Viaszkbőre** kissé duzzadt, oldalt mindkét-felől előrenyomuló, míg fölül rövidebb; formára nézve a Hierofalco saccéval azonos.

c) **Orrlyukai** egyenesen fekszenek, kicsinyek, nem öblös nyílásúak.

d) **A szem és csőrtő kösti tér** egész az orrlyukakig szőr-szerű, laza tollazattal fedett.

e) **Homloka** keskeny. A fej a szemtől kezdődőleg a csőr tövéig fokozatosan összébb keskenyül (majdnem mint a tipikus Hierofalco sacernél) s a csőr tövénél csak valamivel szélesebb homlokban végződik.

f) **Lába** a Circusok-ra emlékeztet: magas, karcsú. A láb-ujjak szembetűnően rövidek és gyengék; a karmok kevésbé hajlítotak, finom éltek; a külső ujj karma feltűnően kicsiny és gyenge, mint a Circusoknál. Általában karmai és egész láb-

konstrukciója erősen a Circusok-ra emlékeztet. A csüd töve (vagyis az alsó lábszár hosszának felső egyharmadrésze) elől sűrű tollazattal borított.

g) **Farka** aránylag (testhosszához képest) egy kissé rövid, csapott (egyenesen elmetsett) végű. A szélső farktoll rövidebb a többinél s belfoszlánya hosszúdad alakban ferdén lekerekített (nem szögletes, inkább tompa csúcsban végződő, gyenge hegyesedés képletével bír). Az alsó farkfedők az alsó farki résznek több mint fele hosszát takaró nagy, hosszú s aránylag széles tollakból állnak; a felső farkfedők jóval rövidebbek, kerek csúcsúak.

h) **Szárnya** hosszú, majdnem, vagy egészen farka végéig ér (?). A másodrendű szárnyfedők a szárnynak $\frac{3}{4}$ részét fedik.

1-ső vezértolla valamivel hosszabb, mint az 5., a 2. parányival szintén hosszabb mint a 4., a 3. kevéssel ki nyúlik a többi közül, de a 2. csak valamivel rövidebb ennél.

A 2—4. vezértoll külső foszlánya beöblösödéssel szűkített, az 5. szűkülés nélküli.

Az 1—3. belső foszlányán (zászlaján) élesen kimetszett, a 4. a csúcán hirtelen ferdén keskenyült

A Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonát képező *B. Zimmermannae* farka.

*) A fiatalabb madarak hasonlítanak a közönséges ölyvhöz, csak valamivel fakóbbak; találkoznak azonban az üregek közt is ilyen fakó, földszínű példányok. Telente a fiatal példányok nem ritkák nálunk.

i) **Méreték:** Testhossza (a méretet a kitömött példányról véve) kb. 54 cm.; szárnyhossza (a könyöktől a csúcsig) kb. 37 cm.; farkhossza kb. 20 cm.; a csőrkampó hossza (a viaszkbőrtől a horog hegyéig) 21 m_m , külön a hegye: 9 m_m ; a viaszkbőr hossza (főül) 8 m_m ; csüd-hossza (a boncztani alakzatot véve): 62 m_m ; a középső-ujj hossza: 34 m_m ; a külső-ujj hossza: 22 m_m ; a mellső-ujj hossza: 19 m_m ; a hüvelyk 17 m_m hosszú.

A külső-ujj valamivel hosszabb a belsőnél; a középső-ujj kb. olyan hosszú, mint a csüd csupasz része, különben pedig kétszeres hosszát a csüd hossza nem üti meg.

4. **Mustrázat és színjegyek.** Az összes másodrendű szárnyfedők (a szárnyoldalon és a vállrészen), jellemzően leginkább a belsőszélükön: világos vagy elmosódott széles rozsdaveres körszegéssel jegyezték, melyek a test felső részének (kivált oldalról) igen foltozott, illetve hosszanti sávok külsőt kölcsönöznek. Az alsó rész, valamint a fej és nyak összes tollai fénylő fekete gerinczűek. A melltollak csúciban háromszögű (hegyes ásó forma) pettyezésűek, részint pedig a töben hullámcsíkosak; a has elmosódott széles hullámzatú. Minden tollon két, de legtöbbször három rozsdaveres keresztcsáv van, melyek eredeti színüket alul is megtartják. Az alsó farkfedők széles (váltakozva keskenyebb és szélesebb) s egymástól kissé távol fekvő hullámzatos (rozsdaveres) keresztcsalagokkal jegyezték. A kormánytollak színéről és mustrázatáról már szóltam. A 3. és 4. lebel külsőszélén végig sötét hamvasszürke, mely szín az összes kormánytollak külsőszélén is feltűnik. Az alsó testoldalak a czombokkal együtt egy foltrónában foglalt ugyanazon színűek (egyszínűek).

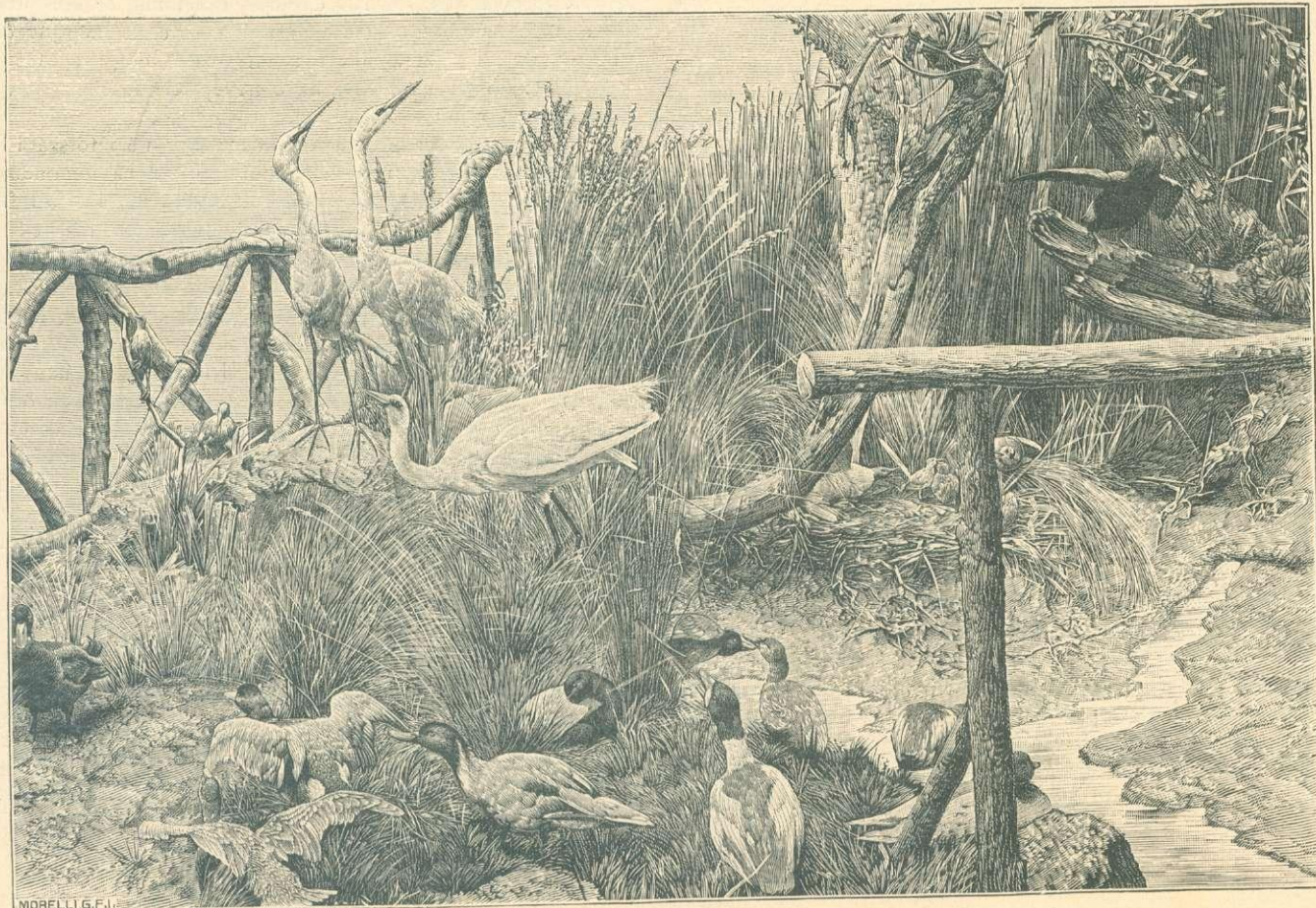
5. **Közelebbi színleírása.** Csőre fekete, szeme (állítólag) borostyánkő-sárga, viaszkhártyája és lábai sárgák, karmai feketeek. — Feje, nyakoldala és tarkója vörhenyes, elmosódott sötétbarna hosszanti csikolásokkal; a pofa, illetőleg a fültái fehéressel és rozsdaveressel sugárzott; az áll fehéres; a fej, begy és nyaktollak fekete gerinczűek. A test felső része sötétbarna alapszínű, az egyes tollak többé-kevésbé intenzív rozsdasárga szegéssel, melyek többnyire egyoldaliak (a tollnak csak egy-

oldali foszlányát szegélyezik) s többé-kevésbé szélesek: a másodrendű evezőkön kisebbek, vagy egészen kicsinyek, foltszerűek, — míg a válltájon nagy foltalakban, vagy hosszanti sávok alakjában tűnnek fel. A nagy evezők sötét része feketebarna, egyébként pedig az egyes tollak belsőszélén legnagyobb részben fehér, a gerincz mentén sötétbarna csekély beszögélésekkel. A 3. és 4. lebel külsőszélén végig sötét hamvasszürke. A begy vörössárga, némi fehérrel; a mell, has és testoldalak domináló színe a rozsdaveres, a mellen, hason és farkfedőkön sok fehérrel.*) A testoldalak és czombok egyfolytonosságú barnavörösek fekete gerinczekkel; a szárnyalj fénylő tisztaféhr; az alsó szárnyfedők fekete barnák rozsdaveressel foltozva. Farka rozsdaveres, az egyes kormánytollak külsőszélén szürkés, a szélső külsőszélén túlnyomóan sötét hamvasszürke. A farkcsúcs kissé elmosódott rozsdavörös színű, főleg széles fekete körszalag, majd azon túl egymástól meglehetősen távol álló kantáralakú keresztcsalagok következnek és pedig a két felső tollon összesen 9, melyek közül a toll tövén levők elmosódottak; különben az összes kormánytollak fehéres tövűek. A fark alul halvány s csikolásai csak elmosódottan tűnnek fel. Az alsó farkfedők sárgásfehérek, csikolásai rozsdaveresek.

Ehmcke, Kleinschmidt és mások, kik a *Buteo Zimmermannae*-ről írtak — azt állítják, hogy olyan jellemző tulajdonságokkal bír, mik által a rokonfajoktól ép úgy különbözik, mint a hogy jellemző külső tekintetében eltér azoktól. Repülését élénkség és gyorsaság tekintetében a sólyom- és héjával hasonlítják össze. Gyakorlott megfigyelők állítják ugyanis, hogy az uhu-gyúnyóban a lecsapás pillanatában a vándor-sólyommal és héjával tévesztették össze; egyébként pedig oroszországi megfigyelők is erősítik, hogy sokat bír e madár a héja szokásaiból és hogy biológiai viszonyaiban több tekintetben különbözik a közönséges ölyvtől.

Lakatos Károly.

*) *Ehmcke* szerint a fiatalok alul nem hullámcsíkosak, hanem rajzolatok hosszantiak, mint a közönséges ölyvnél.

Kócsagok és vadkacsák csoportja. (Részlet a párisi vadászati kiállításunkból.)

KYNOLÓGIA.

Nemzetközi ebkiállítás.

— 1900. május 1., 20 és 21. —

Ez volt az első nemzetközi ebkiállítás Magyarországon. És Ő Felsége a király ezt a kiállítást legmagasabb látogatásával tüntette ki.

A kísérlet fényesen sikerült és becsületére vált az alig másfél év óta alakult Országos magyar ebtenyésztő egyesületnek. De nem is lehetett másként, hiszen ő császári és királyi fensége József Ágost főherceg volt a kiállítás védnöke! A nemes vadász-sport terén is fényes nevű főherceg érdeklődése már biztosítéka a nehéz vállalkozás sikerének. Darányi Ignác földművelésügyi miniszter a tiszteletbeli elnökséget vállalta el, ezzel is bebizonyítván, hogy a magyar gazdasági élet minden mozzanata iránt érdeklődik.

Az Országos magyar ebtenyésztő egyesület elnöke pedig, Gromon Dezső v. b. t. tanácsos, államtitkár, azon férfiak egyike, akik körültekintő energiájukkal az akadályokat le akarják és le is tudják győzni.

A budapesti Tattersall tágas, szellős helyiségében voltak az ebek — majdnem 400 darab — kiállítva.

A külföldi kiállítók és jury-tagoktól is hallottam, hogy a külföld méltán megírgyelhetné ezt a pompás, világos, tiszta helyiséget.

Az ebek elhelyezése, etetése, itatása és gondozása a legmagasabb kutya-igényeket is teljesen kielégítette.

A Tattersall mint eb-kiállítási helyiség annyira bevált, mintha csak ennek a kiállításnak a céljára épült volna.

A rendezés, elhelyezés a kiállítás főrendezőjét, a fáradhatlan titkárt, Buzzi Géza urat dicséri, pedig Magyarországon ebkiállítást rendezni nehéz dolog. Nehéz dolog, mert Magyarországon az eb még nem érték. Ingyen kérik, ingyen adják és mert nálunk alig van ember, aki arra még csak gondolna is, hogy az ebek tenyésztése, az ebek fajták szerinti tisztán tenyésztése fontosabb gazdasági kérdés, mint ahogy azt első hallásra

hinné az ember. Az eddigi nembánomság szomorú jele, hogy a pompás, fehér színű, bátor magyar komondor kiveszőben van.

Az 1899. évi szegedi eb-kiállítás és az idej nemzetközi kiállítás mutatták, hogy alig került föl néhány darab abból a régi, fekete orrú típusból. Pedig ez a fajta mint tanya- és nyáj-őrző állat megbecsülhetlen jószága a pusztai embernek. Hosszú századokon át kifejlődött az a képessége, hogy baj nélkül szenved a 30 fokos meleget és a 20 fokos hideget. A hangja érczes és erőteljes. Komoly és higgadt, mint a puszták embere. Nappal alszik és pihen a szalmakazal tövében, de éjjel százszor is körüljárja a tanyát és nyáját és ugatásából megismeri a gazda, hogy a szomszéd tanya kutyáival vált-e szót, vagy hogy idegen, vagy barátságos ember, gyalog, vagy szekéren közeledik-e a tanya-hoz, nyájhoz. A sok össze-vissza-tenyésztés folytán félt, hogy ez a fajta egészen kipusztul. A korcsfajtának pedig nincs ereje, elveszti az átöröklött őrző képességeit és lassan-lassan ingyenélő, haszontalan állattá fajul. Ime, azon az úton vagyunk, hogy egy értékes állatfajjal szegényebbek leszünk. Pedig ez a fajta kutya Magyarország különlegessége.

Valószínű, hogy a nyáj- és tanya-őrző komondor tenyésztésében azért állott be a visszaesés, mert az ország közbiztonsági viszonyai 40–50 év óta lényegesen javultak. De azért a komondor mint luxus-eb annyira megállja a helyét, hogy péld. Ausztriában és Németországban hihetetlen összegeket adnak egy-egy »Geiduschek«-ért, a mint a korcskomondort nevezik; pedig ezek a »Geiduschek«-ek még csak nem is komondorok, hanem a jó isten tudja, miféle kuvasz-korcsok, melyeket Geiduschek úr valahol Becskerek tájékán összefogdos, hogy azután a külföldön évenként 50–100 darabot horribilis áron eladjon. Ez az üzlet azután Geiduschek úrnak nem csak szép jövedelmet biztosít, de még azt a sikert is meghozta, hogy a Magyarországból exportált korcsokat az ő neve, »Geiduschek« név alatt ismerik mint fajtát a külföldön.

És ezt nekem most a kiállításon egy németországi kynologus beszélte így el, mikor megmutattam neki a komondorokat. A kynologus ugyanis a komondorok láttára így kiáltott fel:

»Ah! Also endlich schöne, prächtige Geiduscheke! Aber diese sind viel schöner, als unsere importierten! Oder sollte ich mich irren!«

S így tudtam meg, hogy a mi Geiduschek-jeink mennyire kedvelt és keresett luxus-ebek a külföldön, míg mi drága pénzen hozatjuk külföldről a különféle, igazán haszontalan luxus-kutyákat. Ha már most a külföldön a közkedveltségnek örvendő »Geiduschek«-ek helyett a mi gyönyörű komondorjainkat ismernék — bizonyára egy-egy jól tenyésztett alom komondor után egészen takaros kis összeget vágna zsebre a tanyai ember; és ezen az úton ha nem is százazrek, de évenként mégis egynehány ezer forint csöppenne ide be — úgyszólván semmiért, mert hiszen kutya terem bőven!

Hát ha még azokat a csodálatos, apró, hihetetlen intelligenciával megáldott pulikat ismernék! S ha tudnák, hogy ez a bozontos kicsi állat a juh-nyáj és a disznó-csorda mellett többet ér három juhásznál, vagy kondásnál. A nyáj-terelés, mesgye-őrzés, tilos-felügyelet, a nyáj-fordítás, az elmaradt birka, vagy a hazaszökő disznó-visszahozás eme páratlan nagymestereit dolgozni ha látnák!

Puli nélkül nyáját legeltetni szinte lehetetlen! A juhász

nem képes a nyáj felett fegyelmet tartani — mert nincsen száz lába és tíz karja. Annál nagyobb fegyelmet tart a puli és a birka már báránycorában megtanulta, hogy a puli utoléri, akár-hogyan szökik s hogy ha nem engedelmessékedik, megránczálja a bundáját, amire a bolond nagy bottal a nyáj után sétáló juhász nem képes! És ezt jó tudni a nyájnak!

A puli is ismeretlen jószág a külföld előtt. Ez is érték — és tisztán tartva, bizony pompás kis okos luxus-kutya válnék belőle — mert furcsának bizony elég furcsa ő kelme.

Az Országos magyar ebtenyésztő egyesületnek egyik különös érdeme, hogy a komondort és pulit most ime, másodsor mutatta be a kiállításain s hogy szép díjakat és tiszteletdíjakat juttatott nekik.

A kiállított komondorok általában elég jók voltak, noha a régi típusból alig láttunk 2–3 darabot. Örvedetes jelenség gyanánt jegyezzük föl, hogy a díjnyertes állatok a törzskönyvbe bejegyeztettek s hogy a jutalmak és díjak kiosztásával a terjesztési kedv fokozása várható.

A pulik meglepően szépek voltak. Körülbelül 25–30 darab volt kiállítva; egyik szebb, mint a másik. Nehéz helyzete volt a bírónak eldönteni, hogy melyiké legyen az első díj s végre is az döntött, hogy melyik jár, fut könnyebben, mert könnyű járás és futás a lábak erejét dicsérik.

A falkavadász társaság nagyon szép csapat angol róka-kopóval lépett föl, hét pár termetre és izomra, úgy tudóre kifogástalan kutyát állítván ki. A kiállítás legérdekesebb vadász kutyái ezek voltak.

A kiállított 5 darab véreb közül három tökéletes példányt láttunk; a beltenyésztés valódi remekeit.

A német vizslák — különösen a külföldiek, szám szerint 40–50 darab — általában pompásan festettek. Szolid csontszerkezet, szép formájú fej, erős nyak és a termetnek általában arányos volta által tűntek föl.

A legtöbbjénél azonban feltűnt a pointer-like típus.

A német tenyésztők tudják, hogy minden jelleg, ami egy német vizslában szép, — a pointerre utal, de ezt nem szívesen vallják be, holott minden félig-meddig jártas ember tudja, hogy a degenerált, lusta és otromba német vizsla, melyet mi annak idején cseh vizsla néven ismertünk — a pointer vérével regeneráltott.

Igen; a pointer adta meg neki a vadász-szenvedélyét, annak köszönheti az orrát, ami van; annak köszönheti a magasabb termetét, lábait és a fej csontszerkezetét, — és most 20–25 év óta még igen gyakran a fehér színét is.

És ez a szín az, amit a német tenyésztők nem szeretnek és a mely minden letagadásukat megczáfolja. És ebben a színkérdésben annyira ment a dolog, hogy ma már háromféle vizsla ismeretes és háromféle német vizsla versenyez külön csoportokban.

1. A barnák; és a barnák csekély jegyekkel.
2. Sötétbarna pettyezettek.
3. Világosbarna pettyezettek és fehérbarnák.

Persze a »jegyek«, a »pettyek« alatt fehér jegyek és pettyek értendők.

Megkülönböztetnek még egy 4-ik csoportot, a »minden színűek« csoportját.

És minden csoportban külön versenyeztek a bajnokdíjért!

Nagyon természetesen, a tiszta barnáké az elsőbbség, mert ezek legalább szintén nem viselik magukon az áruló pointer-foltot.

Eszem ágában sincsen ezt a pointer rekonstrukciót leszólítani, sőt meggyőződésem, hogy a német tenyésztők czéltudatosan és okosan jártak el. Az öntudatos munkájuk meghozta a fényes eredményt máris, noha orr dolgában — a mi persze nem a kiállításon bírálendő el — még nem érték el a pointer orr finomságát, biztosságát.

Nem szabad azt a fehér »jegyet« és »pettyet«, vagy pláne azt a fehér foltot szégyelni! Ez végre is izlés dolga; mert azt, amit a fehér alapszínű pointer a teste szépségéből és eleganciájából, izomerejéből és nemes, czélirányos arányaiból a német degenerált vizsla-kutyába átörökített, ennek csak dízére válik és annyira feltűnő, hogy még a legeslegnémetebb vizslában is a szakértő azonnal fölismeri, ha mindjárt egészen barna is.

Igazuk lehet és van is a német tenyésztőknek, hogy nem szeretik a túlhevés pointeret; igazuk van abban is, hogy a saját éghajlatuk kutyáját pártolják és tenyésztik a saját igényeik szerint. Mert láttunk ezen a kiállításon néhány valóban szép és erőteljes, impozáns állatot, amelyben a pointer-vér felismerhető volt ugyan, de az egyes jellegek mégis átalakultak. Volt azonban olyan is akárhány, a melyik — ha a filei rövidebbek, beillett volna egy jó középszerű pointernek.

Nagy hálával és elismeréssel tartozunk a német tenyésztőknek, hogy a pompás anyagokat bemutatták. Sokat tanulhattunk ezekből az egynehány magyar tenyésztő, aki van, és főként azt érthette meg a kiállított német vizslákból, hogy minő fényes eredményeket érhet el a kitaró és czéltudatos munka.

Ime, abból a ronda, véres szemű, alacsony, lusta, a földet túró nyálás kutyából mi lett! Szinte hihetetlen, hogy ennek a szabadon lépő, mély mellű, magas, izmos állatnak az őse a degenerált cseh vizsla volt. Az erős nyak remek formában illeszkedik a vállak közé. A csontján az izmok mintha aczélból lennének; a lábai erősek; ruganyosan, könnyen lép, a feje pompás és szép szegletes profilt mutat.

Valóban ritkán lehet annyi szép vizslát együtt látni, még gazdagabb kiállításokon is, mint most ezen a kiállításon.

Hiszem és vallom, hogy néhány évtized múlva a német vizsla, a raczionális beltenyésztés folytán, a világ első vadász-kutya specziálításává fog fejlődni, annál inkább, mert a mint az alábbiakban látni fogjuk, a pointer Angliában show doggá aljasul, a kontinensen pedig a degenerálódás lejtőjén van.

Igen a pointer!

Határozottan a legszebb és legjobb orrú vizsla és mégis a vadászok legnagyobb része úgy van vele, hogy nem kell!

Volt idő és nem is oly régen, — hogy a kiállításokon dominált; a mezőny-versenyben, ha jól van idomítva — ma is dominál és dominálni fog még sokáig.

A kiállítások bizonyítják, hogy a kontinensen ezidő szerint az első helyről leszorult. Mindig kevesebb és mindig silányabb példányok kerülnek oda.

A tenyésztők nem sokat törődnek velük, nyilván azért, mert kelendőségük alig van; de itt-ott tartják mégis, mert végre is, meg vannak még úgy a hogy!

E felfogásomat igazolja a többek között az, hogy az összes német szaklapok — pedig sok van! — alig foglalkoznak

a pointerrel, már csak a német vizsla érdekéből is és a lapok hirdetési rovataiban — pedig mennyit hirdetnek! — alig-alig lehet mindentizedikszámban valamelyik szaklapban egy-egy kínálatot, annál kevésbé pedig egy keresletet olvasni!

Ennek oka kétségkívül összefügg a pointer haszná-

hatóságával. Ezzel semmi esetre sem akarom azt mondani, hogy a pointer kevésbé használható, mint a többi vizslafaj, — de határozottan állítom, hogy a legtöbb vadász nem tudja a pointert használni!

A pointer vezetése művészet! A pointer a legintelligensebb kutya, a legszenvédélyesebb vadász és így igen nehéz őt a vadász intenczióiba belevinni, mert a nagy intelligenciája nagy önállóságot is adott neki! És itt van a baj.

Ha erős büntetésekkel rabszolgává teszik, elveszíti legkiválóbb tulajdonságát: az önálló akcióit a vaddal szemben; — ha pedig önállósága egészen független marad — a legeslegritkább esetekben lehet vele vadászni!

Azt a középutat pedig, hogy meddig lehet az önállóságát lefokozni — bizony mondom, a leghíresebb professzionátus idomító sem tudja meghatározni, mert — ne tessék nevetni — szükséges, hogy az idomító pointer pszichologus legyen . . .

A korbács és nádpálcza ugyan szükséges — de ez nem minden! A pointer kifog a nádpálczán. Először azért, mert a még zárt helyen van, engedelmeskedik mint a parancsolat; az első mezőnyben még a vad előtt is, de a mint »a szívet megtalálta« ő magának, a saját gyönyörűségére vadászik, még annak az árán is, hogy vadászat után irgalmatlanul megpálcázzák.

És ez az oka annak, hogy a vadászok legnagyobb részének a pointer nem kell; és ez az oka azután annak is, hogy a kiállításokon a pointer-faj alig jelenik meg és ha megjelenik is, first class alig akad.

A kiállításra aránylag kevés pointert küldtek és a mi volt, azok között is alig akadt elsőrendű.

Németországból egy sem érkezett; Ausztriából, ha jól emlékezem, kettőt küldtek. A többi magyar tenyésztés volt. Az összes példányokon meglátszott, hogy bizony importra volna szükség.

De hát ki importáljon?

Mindnyájunk szeme Hanvay Zoltánra tekint. Ő az egyetlen ember az országban, a kinek Angliában komoly összeköttetései vannak. Ő az egyetlen, a ki Angliának minden valamire való pointer-családját ismeri. Ő az, a ki el nem múlt érdemeket szerzett a magyar vizsla-tenyésztés terén. Ő az, a ki egy vagyont áldozott a pointerre. És ma, mikor az ő révén és az ő páratlan áldozatkészsége után az országban húsz elsőrangú pointer-kennelnek kellene lenni, az ő kutyáin kívül alig van tán valamire való kennel és ez a Fónagy József.

A bel-beltenyésztés egyes példányokon csodásan szép részleteket eredményezett; de a szépségek mellett azután feltűnnek a bel-beltenyésztés hibái is. Most már azon kell lennünk, hogy a kiállítás tanúsága szerint csontot tenyészszünk. Csontot és izmokat.

A legtöbb pointert túlkicsinek ítélem. A fejek is átalakultak; túlságosan gömbölyűek és a farkok — mintha a klimánk alakítaná át — általában ostorszerűek.

Szóval a pointerek körül baj van!

Astley úr azért jött Angliából a kiállításra, hogy a pointereket bírálja. Mint szakíró is ismeretes Angliában és így kétszeresen érdekelt a pointerjeinkről

való véleménye. A kiállított pointerek közül csak egyre mondta hogy az »jó volna még Angliában is, mert igen szép!« Hozzá tette azt is, hogy Angliában ma már nem annyira a használhatósági szempontok, mint inkább a szépségi szempontok az irányadók, mert Angliában pointerrel vadászni csak nagyon kevés embernek adatott. Ők, ez idő szerint, a pointert kizárólag a szépsége kedvéért tenyésztik, mert ez a néhány sportman, a ki vadászik is a pointerrel, ritkaság számba megy.

És hogy ez így van, azt elhiszem Astley úrnak, mert ismerem Angliának a vadászati viszonyait. Angliában tehát a pointer leginkább kiállítási kutya! Az importnál tehát felette fontos kérdés az, hogy kitől kell pointert venni! A dogman feltétlenül szép kutyát tenyészt — a sportman érdeke pedig, hogy lehetőleg jó vadász-pointer tenyészsen. És ez kellene nekünk!

Egy pointer, a mely sok generáción át kizárólag kiállítási szülőktől származik — a vadászaton sokkal nehezebben vezethető, mint a sporting dog ivadék! A pointer-tenyésztésnél a pedigree a legfontosabb kérdés! Mert csak a pedigree nyújt garanciát. Mennyi bünt követnek el a testvérek párosításával! Ezek a testvérekből származó kutyák kompromittálják leginkább a fajtát. A testvérszülők ivadékai a legidegeesebbek és a legszelesebbek; szóval hasznavehetetlenek. Szaglásuk a legtöbb esetben nincs; vékony pénzü, fázékony állatok. Pedig mennyi van ilyen az országban!

Azért tanácslom mindenkinek, a ki pointert vesz, vagy kap és azt vadászaton is akarja használni, előbb nézzen bele a pedigreejébe és ha testvérkeresztést lát, ne vegye meg, vagy ne fogadja el.

Ismétlem, a vadászkutyánál a pedigree igen fontos kérdés.

A kiállított angol settereknél láttam a kiállítási és vadász-settert együtt.

Tintner úr Nürnbergből négy darab csodásan szép blue settert küldött. Nem hiszem, hogy a kontinensen ilyen szép blue setterek találhatók volnának.

Megvallom az igazat, úgy éreztem, hogy restelleném ezeket a gyönyörű kutyákat a vadászat fáradalmainak kitenni. Arra a gondolatra pedig, hogy hátha a vadászaton besárosodik, vagy bogáncs akad a selymébe — szinte megboradtam.

A szőrük, az a finom, majdnem ultramarin aschéba játszó kékes foltos fehér — fénylik, majdnem ragyog. Az idomaik gyöngédek és finomak, a mozgásuk a megtestesült elegancia. Annyira idegesek, hogy a bíráltnál a szó szoros értelmében mind a négy, mert örült, hogy egy keveset mozoghattak — elragadtatásában a nyakamba ugrott. Pirouetteket vágtak, tánczoltak — szóval fékezhetlenül idegesek voltak.

Jól volt táplálva mind a négy, de izomereje egynek sincs. Csak idegeik vannak. Mekkora művészet kell ahhoz, hogy valaki egy ilyen túltenyésztett kiállítási settert a vadászaton vezethessen! Nem hiszem, hogy emberfia ezekkel vadászhasson — de azért azután gyönyörűek!

Minden elragadtatásom mellett mégis jobban tetszettek nekem a Fónagy József blue setterjei. Ezek erős, izmos kutyák. A fajta-jellegek épen úgy megvannak bennük, mint a Tintner úr setterjeiben — de nem idegesek, nincsenek túlfinomítva, van csontjuk és vannak izmaik. Ezek vadász-kutyák. Így mikor a kiállítási setter és a vadász-setter állanak egymás mellett, tűnik fel a lényeges különbség.

A Fónagy-féle tenyésztés minden tekintetben kifogástalan, — csak a magasabb formát ajánlom, nemcsak a szépség, de a használhatóság szempontjából is.

Ha Fónagy József a magasabb formát kitenyésztí, nem hiszem, hogy a kontinensen valaki sikerrel versenyezhetne véle.

Ir és gordon setter kevés jött; de valamennyi megállta a helyét becsületesen.

Itt a végén kell megemlítenem, hogy a közel négyszáz kutya 58 fajú jellegben — 332 osztályban versenyzett és úgyannyi díjat és okmányt nyert és hogy a díjakon és okmányokon kívül még közel száz szebbnél szebb és sok igen értékes tiszteletdíjak osztattak ki a díjnyertes ebek között.

A helyszüke nem engedi, hogy a kiállított többi ebre itt néhány megjegyzést tegyek, de általánosságban meg kell jegyez-nem, hogy a többi fajták is szebbnél-szebb példányokban jelentek meg.

Még csak azt említem föl, hogy a kiállítás legszebb díját, a Gromon Dezső államtitkár remek ezüst kupáját, az elnöki díjat, a mely az egész kiállítás legszebb ebének volt száva — »Paj-tás« a Hanvay Zoltán fehér-sárga pointerje nyerte meg.

Gosdu Elek.

Feleletek szerkesztőségünkhez intézett szakkérdésekre.

A honosításra alkalmas fázánokról (F. K. úrnak). Közönséges honosításra két faj alkalmas: a kisebb cseh fázán és az u. n. mongol fajta. Ez utóbbi jóval nagyobb a közönségesnél és szebb is, de pecsenye dolgában is értékesebb; hanem az a nagy hibája van, hogy roppant kóborló természeténél fogva kisebb területen meghonosítani majdnem lehetetlen. Ellenben a másik, az u. n. cseh-fázán, melyet nálunk közönségesen honosításra használni szoktak, jobban megmarad kibocsájtási helyén, nem kóborol el annyira, azért kisebb vadászterületen is eredménytel tenyészthető. Tehát viszonyai közt ez utóbbi

látszik meghonosításra legalkalmasabbnak.

A jó damasztövekről (D. M. úrnak). Franciaországban készítik a legjobb, legfinomabb és legszebb rajzú damasztöveket. Különösen híresek a St.-Etienneben készült »Leopold Bernhard« nevezetű damasztövek. Egy rangúak és hasonló szépek, sőt olykor még jobbak is a francia (de sőt az angol) csövek-nél is a *Jaklinhammer*-ben készült, *hidegen kovácsolt* Wall-nöffer-féle damasztövek. Lövésük majdnem hasonlíthatlan, miért is a híres bécsi puskaművesek (*Springer, Mullasz és Káletsky*) finomabb fegyverekhez rendszeren használni szokták; így használja nálunk *Kirner* is, — de Angliában is ismerik s a Wall-nöffer-féle gyár produktumainak nagyobb részét az angol fegy-vergyárosoknak szállítja ki. — A belga damaszt-csőveket is ki-tűnök, igen szépek és tömörek. — de lövésük nem mindig elégti ki a vadászok igényeit. Ellenben a Ferlach-ban készült damaszt-csővek silány voltak dacára is remekül lönek; de hamar kilyukadnak s ha nem nagyon erősek, kissé erősebb töltést használni belőlük nem tanácsos. Nem is igen szokták fi-nomabb fegyverekhez a ferlachi csöveket használni, csakis a csősz-puskákhoz; a híres ferlachi puskaművesek (*Ogris, Wernig, An-tonitsch*) épen nem. Ezek vagy francia, vagy pedig belga csö-veket dolgoznak föl. Az angol csöveket nem annyira az anyag jósága, mint inkább a belső kidolgozásuk teszi kivá-lókká. Az angolok jobban értenek hozzá, miként kell a csöveket *fűrni*, hogy jó lövést adjanak. Különben a legkomiszabb vascső is kitűnően lő, ha megfelelően van belül kidolgozva. Ez az, amihez (Wallnöfferen s néhány német s francia csőgyáron kívül) a kontinens damaszt-csőgyárosai és puskaművesei nem értenek! Hanem ha a vadászpublikum sokkal követelőbb volna, úgy mint Angliában — s nem állna meg a lehetőleg kurtára veit 50 lépéses belövési tánczánál, akkor a kontinens csőgyárosai is ráfanyalodnának a jobb lövésű csövek gyártására és a puskaművesek is iparkodnának megfelelőbbet nyújtani. Tényleg, a kontinensen csak ritkán szerezhetünk, bárkitől is, igazi jó puskát. Az 50 lépéses verebésző puská járja még nálunk!

A kemény sörétről. (J. N. úrnak). Igenis, a kemény sörét hatásosabb meszebről is és távolabbra is veti a fegyver, mint a puha serétet. Kiváltképen pedig téli nyúlvadászatokon használható sikerrel. Keménysöréttel töltve, egy-két számmal lejjebb szállhatunk a *nagyságra* nézve. Ha kitűnő fegyver van birto-

kunkban, a mely sűrűen terít: téli nyúlvadászatoknál tökéletesen megfelel a mi közönséges 8-asunkkal egyenlő kemény sörét; vízre pedig a közönséges 10-es nagyságú sörét. Fogolyra, fűjre egészen aprót használhatunk. A közönséges 12-esnek megfelelő méretű, nyári vadászatoknál mindenre beválik (nyúl, fázán); esetleg a balcsőbe valamivel nagyobb lehet tenni.

Melyik csőbe tegyük a nagyobb sörétet? (Gy. J. úrnak). A prak-tikus vadász az egyik csőbe mindig erősebb sörétet tesz, bár-mire vadász is — és pedig bevett szokás szerint a *bal csőbe* — és még akkor is, ha az csokbor-fúrású, kivéve természetesen az igen durva, vastag sörétet, melyet csak a nagy kaliberű fegyve-rek hordanak némilegtűrhetően. Hanem nem minden csokborhordja a nagyobb számú sörétet egyformán jól. A 16-os kalibernek sok-szor már a 6-os is nagy; tehát az ilyen fegyvernél 8-as szá-múnál nagyobb sörétet használni célszerűtlen; ellenben a 12-ek többnyire a 4-es számot is jól hordják. Az apróbb kaliberek inkább csak apróbb serétekhez valók, de sok közülök a 6-os számot is jól terítően lövi. Ha igen goromba serétről van szó, azt mindig a szűkített csőből kell használni, mert az kevésbé szórja, mint a szűkített (csokbor) cső. Egyébiránt ma már legfeljebb 6-os vagy 4-esnél gorombább göbecset még a parasztvadász se igen használ. Amit ezekkel a sörétekkel terítékre nem hozhatni, annak már gyólyó kell!

Tudósítás.

Tisztelt Szerkesztőség! Ez évben báró Feilitzsch Arthur országgyűlési képviselő úr társaságában meglátogattunk egy dürgési helyet, mely az előbbi években mindig kiváló jó volt, de most úgyszólván semmi dürgést sem hallottunk. — Midőn ennek okát kutattuk, rátaláltunk csakhamar három siketfajd-kakasnak tolmardványaira. Tovább keresve, végül délután 2 óra körül találtunk egy akkor reggel a nyest által megölt siketfajdkakast s mellette, úgyszólván alatta, egy kimúlt nyestet. A kakasnak a nyaktollain volt néhány csepp vér, a nyestnek pedig a fej azon részén, hol a koponyacsontok az orrsontokkal érintkeznek, volt az előagy felett a koponyacsont beszakítva. Minden mellék-körülményt pontosan megvizsgálva megállapítottuk, hogy a dürgő kakasokat a nyest dézsmálta meg, de végül a nemezis a rablót is utolérte, mert midőn a dürgő kakas torkát átharapta, a kakasnak — mely nagyon életerős, szívós életű állat — volt még annyi ereje, hogy egy vágással a nyest koponyacsontját átszakítsa s azzal megölje.

Sászsebes, 1900 május 9-én.

Földes Tamás,
m. kir. erdőész.

VEGYESEK.

A szent János-bogár fénye. Valóban szép nyári estéken az ide-oda röpködő Szentjános-bogarakat nézni, amint megannyi apró csillagokként egyik bokorról a másikra repülnek. Nálunk két faj fordul elő: a *Lampyrus noctiluca* és a *L. splendida*. E bogárnak megvan az a képessége, hogy tetszése szerint tud világítani, vagy pedig elsötétetni. Fogjunk egy ilyen bogarat s nézzük meg figyelmesebben, honnan származik fénye. A nősténynél a világító szerv mint rozdsárga folt jelenik meg a hasi oldalon, a potroh három utolsó gyűrűjén; a hímnél a világító szerv sokkal kisebb, csak az utolsó gyűrűn van meg, de azért fénye semmivel se gyengébb. A lárvánál szintén az utolsó gyűrűn van, de ennek két oldalán. Ha egy ilyen világítószervet felvágunk, fehér, félig-meddig átlátszó, pépnemű, ragadós anyag folyik ki belőle, mely a levegőn csakhamar megzavarodik és sárga-színű lesz. Ha vigyázva kivágjuk a bogár testéből világító szervét, ennek fénye nem szűnik meg rögtön, hanem még mintegy húsz percig világít. Ha a bogár valamely okból elbágyad, fénye is gyengébb lesz, halála után pedig nemsokára megszűnik. Az élő bogárnál sem egyforma élességű a fény; legerősebb, ha a bogarat kissé ingereljük. A meleg bizonyos fokig szintén emeli a fényt; ha nagyobb hőfoknál a bogár eldöglik, világító-szerve még működik egy ideig, de lassan az is elhal. A nagyobb fokú hideg is emeli a fény intenzívitasát, de csak rövid ideig, azután egyre gyöngébb lesz, míg végleg el nem enyészik. 9°-nál a bogár eldöglik, de ha hirtelen ismét a rendszeres emeljük a temperaturát, világító szerve egy ideig még működik. — Érdekes, hogy nemsokára a kifejlett bogár és a lárvá, hanem még a pete is világít. A peték fénye azonban oly gyenge, hogy csak akkor észlelhető, ha sok van egy csomóban.

IRODALOM.

SZABAD HAJDÚK, írta: ifj. *Móricz Pál*; a címkepet festette *Tóth-Molnár Ferencz*, míg a mű létrehozása *Engel Lajos* elismert szegedi műintézetének az érdeme, mert érdem a mai világban, egy ilyen tősgyökeres magyar szellemi terméknek a létrehozatala, közzéadása — s egyszersmind hazafias tett is — olyan viszonyok közt, mint a minőkben most élünk, midőn a nemzeti érzés kiveszőben, faji büszkeségünk hanyatlóban s nemzeti szép emlékeink, tradícióink veszendőben vannak. — Régi küzdéseket, régi krónikákat irogat itt össze a szerző — régi, erős magyarokról, a magyar föld, a magyar szabadság, a magyar hit iránt hűségesekről, a kik küzdöttek a magyar szabadságért, oltalmazták a magyar földet s az üldözések közt is büszkén vallották magukat magyaroknak. Ezeket az erős magyarokat dicséri könyvében ifj. *Móricz Pál*, az igazi törölmetszett magyar krónikás édes szavú, sok helyt a lelket megrázó s mindvégig ábrándokat, ősi hangulatot ébresztő tollával. Varázslatban ringatja el a lelket minden néma szava, lánggra lobbantja a lélek zsarátnokát, mely oly rég pislog s igaz, eredeti szépségével megigéz. Riadó tárogató szava, aczél pengése cseng a fülbe, ha e könyv sorait követjük s jól esik elmerülnünk a régi dicsőség múlt, nagyon múlt káprázatába — legalább egy perczre, önfelédten, ennek a könyvnek a zenéje mellett, mert minden szava zene, édes zene: szépen csengő tárogató a magyar fülnek, mely belepandúl érzelmes hangjaival abba a zagyva diszkantba, mely úgy lenyűgözi most a lelkeket. — Olvasd el magyaram, vérbeli magyaram, mert ez neked való. Minden sőhaja, könyve, a te lelkekből szakadt, minden csilláma-ragyogványa a dicsőségedről regél, még a hümora is a te testedből való hús, a te szivedből való vér s csak te érted meg!

B EKÖTÉSI TÁBLÁK LAPUNK MULT, VALAMINT MÁR EZIDEI III-ik ÉVFOLYAMÁHOZ IS (A FÜZETEK GYŰJTŐTÁBLÁJAKÉNT) INTÉZETÜNKBEN MEGRENDELHETŐK. DARABJOK, BÉRMENTES KÜLDÉSSSEL,

◆ ◆ ◆ ◆ ◆ 2 KORONA. ◆ ◆ ◆ ◆ ◆

Szerkesztői üzenetek.

B. S. úrnak. Elhiszszük, hogy sajnálja szép madarát, melyet ahelyett, hogy kitömték volna — elrontottak. Hát miért adta olyan ügynevezett »preparátor«-nak a kezébe? Jövőben talán óvatosabb lesz.

G. L. tanár úrnak. Csakis *hazai* tanszereket szabad a temesvári tanszerkiállításon bemutatni, a külföldiek ki vannak zárva.

F. gróf úrnak. Hálával vesszük exelentiád szíves érdeklődését. Igen, tudjuk, hogy a francia és angol képes lapok (sőt több amerikai lap is) meleg érdeklődéssel méltatják párisi magyar vadászati kiállításunkat s egyes részleteit képekben is bemutatják olvasóiknak. Mink is több felvételt készítettünk lapunkban való közlés végett s mielőbb közzé adjuk azokat. Képeinket *Morelli Gusztáv* fogja készíteni.

Csiga-gyűjtemény. Egy 130 fajból álló, jól determinált csiga-gyűjtemény eladó. Czím a szerkesztőségben.

Egy szépen kinőtt *uhu* eladó. Czím a kiadóhivatalban.

Nagyon szép, tiszta véru, 4 hónapos *gordon-setter* kan, 20 forintért kapható *Almás Ferencz* úrnál, *Kúnbaja*.

Gubacs-gyűjtemény. — »A Természet« utolsó füzeteiben közzé adott és Szépligeti Viktor tollából eredő közlemények az erdei fák gubacsairól, oly általános érdeklődést keltettek a szakkörökben, hogy elhatároztuk, különösen erdőhivatalok és iskolák használatára jól determinált, kész gubacs-gyűjteményeket összeállítani és árusítani. Ezek a gyűjtemények több sorozatban fognak megjelenni; mindegyik sorozat 25 fajt fog tartalmazni és 2—3 csinos üvegfedeles skatulában lesz elhelyezve. Egy sorozat ára 20 korona. Előre láthatólag 3—4 sorozatot fogunk kiadni összesen. Az első sorozat megjelent és megrendelhető intézetünkben.

Új, szabadalmazott gyorstöltő-készülék.

Ara 50 korona.

Vadászoknak serétes patronok megtöltéséhez különösen ajánlható. Közönséges és füstnélküli puskaporhoz használható. Egyszerre 25 patronot tölt meg (a hüvelyszélek becsavarásától eltekintve) 3 percz alatt. — Két készülék egyszerre használva lehetővé teszi azt, hogy 600 patronot készítsünk 1 óra alatt. Kapható 12—20 kaliberű patronokhoz. Más méretekben 4 koronával drágább. — Megrendeléseket elfogad: *Gudenus Hugó báró, Gaád, Torontál megye.* — Utánvételes küldés bérmentve. Használati utasítás mellékelve van. 2—3

Tőgasdaságaimból ajánlok őszi és koratavaszi szállításra egy- és kétnyaras, gyorsnövésű csehpony-, stüllő-, csuka- és czompó-ivadékokat, továbbá megtermékenyített fogas-stüllő-ikrát. *Corchus Béla*, Budapest, IV. ker., Molnár-utca 17.

SKABA KÁROLY H.. FEGYVERGYÁROS, BUDAPEST,

VI. ker., Váci-körut 38. sz.

ajánlja dús raktárát mindennemű vadász- és védelmi fegyverek, vadász-eszközök, lőpor és lőszerekben. Javításokat is elfogad. Képes árjegyzéket csakis vevők számára bérmentve küld:

Kovács Ferencs, a gyár képviselője.

A gyár alapított 1865-ben.

FOTO-CZINKOGRAFIAI MŰINTÉZET.

MŰVÉSZETI SOKSZOROSÍTÁSOK.

Clíchék folyóiratok, könyvek, árjegyzékek és tudományos művek számára.

Kitűnő kivitelben, legjobb módszerek szerint előállítva.

— Jutányos árak. —

Czím csakis: BUDAPEST, VI. ker., Király-utca 30. szám.

TELEFON: 18—99.

»A Természet« szerkesztősége és kiadóhivatala: Budapest, II., Donáti-utca 7. dr. Lendl Adolf intézete.

4072.1900. Nyomatott Markovits és Garainál, Budapest, Lázár-utca 13.